

Maantieteelle voimme mitä vain! Pohdintoja tieteen, tilan ja politiikan välisistä suhteista

PIRJO JUKARAINEN

Johdanto

Otsikon virittämään teemaan sisältyy kolme perusväitettä. *Ensinnäkin* tutkijat ovat tutkimuksensa julki tuodessaan *politiikan tekijöitä*, poliitikkoja, siinä missä puolueaktivistit, kansanedustajat ja ministeritkin; he ovat sitä asiantuntijan roolissa, millä tänäkin päivänä on mitä merkittävin poliittinen funktionsa. *Toiseksi* erilaiset *tilat* — paikat, seudut, alueet, territoriot — eivät ole vain sattumalta olemassa vaan ne(kin) *tuotetaan* politiikan keinoin. *Kolmanneksi* tutkijat ovat tähänkin asti osallistuneet ja tulevat myös jatkossa osallistumaan keskeisesti tilojen tuottamiseen, spatiaalis-poliittiseen toimintaan, jota tässä nimitetään lyhyesti geon politiikaksi.

Tiedettä ja tutkimusta on kuitenkin perinteisesti pidetty epäpoliittisena — silloinkin kun tutkimuskohteena on politiikka. Etenkään arkipuheessa tutkijoita ei yleensä mielletä politiikan tekijöiksi eikä heidän tutkimuksiaan poliittisiksi. Miksi näin? Onko politiikka vähäarvoisempaa kuin tutkimus? Vai onko kysymys liian arkaluontoinen: pelätäänkö 'kaappipolitiikoinnin' paljastumista. Tässä artikkelissa käsitellään tieteen poliittisuutta hieman eipäs–juu-

pas-väittelyä syvällisemmin tuoden esimerkkejä tutkijoiden poliittisuudesta heidän esittämiensä geopoliittisten lausumien kautta. Lopuksi pohditaan lyhyesti tieteen avoimemman poliittisuuden merkitystä. Miksi poliittisen esiinluenta tutkimuksista on sekä mielekästä että tärkeätä?

Perusväittäjä pohjautuu 'politiikka on erillinen toiminnan sektori'-tulkintaa laajempaan ymmärrykseen politiikasta. Erityisesti Kari Palonen (esim. 1988, 18–20) on peräänkuuluttanut tätä käsitystä; Palosen mukaan politiikka on mihin tahansa ilmiöön mahdollisesti – muttei suinkaan väistämättä – liittyvä *aspekti*. Väittäjä haastaa myös oletuksen politiikasta organisaatioiden johtamisena ja järjestystä rakentavana toimintana (ks. esim. Jansson 1985, 37). Poliitiikka on enemmänkin kiistoja ja keskustelua, kuin organisatorista hallintaa (Lappalainen 1997, 89). Poliitiikkaa on siellä *missä tehdään valintoja* erilaisten mielipiteiden ja toimintatapojen välillä; se liittyy siis *muutosalttiisiin tilanteisiin*. Tiina Rättilää siteeraten (1997, 173) politiikka on "olemassa olevien, yhteiskunnan rakenteita ja kaikkia sosiaalisia suhteita määrittävien asiaintilojen kyseenalaistamista ja

muuttamaan pyrkimistä”. Ja sikäli kun tutkimus katsotaan – ei ehdottomien faktojen – vaan vallin- ja tulkinnanvaraisten käsitysten muodostamiseksi ja esittämiseksi – on myös tutkimus poliittista (Palonen 1988, 13–16).

Toisaalta tässä nojaututaan yhteiskunta-maantieteessä (*human geography*) jo jokseenkin vakiintuneeseen käsitykseen tilojen sosiaalisesta rakentuneisuudesta. Toisaalta tilat ovat paitsi *sosiaalisia*, myös *poliittisia konstruktioita*, aina *jostakin lähtökohdasta* rakennettuja muodostelmia. Tilojen olemukseen liittyy myös eräänlainen *dialektisuus* (Soja 1989). Tilat eivät ole vain politikoiden kohteita, vaan myös niitä viitekehyksiä, *missä* politiikkaa tehdään. Tämä jälkimmäinen seikka merkitsee sitä, että myös jo luoduilla tiloilla on poliittinen merkityksensä sitä kautta että ne aletaan ottaa annettuna maailmanjäsenysmalleina. Niiden perustalta toiminta jatkuu ja samalla ehkä myös niiden alkuperäinen, rakentamiseen liittynyt poliittinen aspekti unohtuu.

Tutkijoiden poliittisuudesta

Provosoiva ’tieteen tekeminen on politiikkaa’-väitteeni ei ole suinkaan uusi (ks. esim. Hobsbawm 1993; Neumann 1994). Rauhantutkimuksen ’grand old man’ Johan Galtung haastoi vuonna 1977 kirjassaan *Methodology and Ideology* weberiaanisesta tavasta erottaa politiikan ja tieteen sfäärit toisistaan. Weberin näkemys oli, että empiirisen tieteen ei tule tuottaa normatiivisia, arvottavia päämääriä yhteiskunnalliselle toiminnalle, vaan korkeintaan arvioida käytettyjen keinojen mielekkyyttä ja toimivuutta. Galtungin mukaan niin empiristinen (totuutta ja todellisuutta tuottava), konstruktivistinen (todellisuutta jäsentävä ja arvioiva) kuin kriittinenkin (todellisuutta paremmaksi muuttava) tutkimus on poliittista, todellisuutta muuttavaa tai uutta todellisuutta luovaa toimintaa. Galtung itse asiassa romutti koko edellä mainitun tieteellisten orientaatioiden kolmijaon ja väitti, että kaikissa tutkimuksissa on niiden kaikkien piirteitä (Galtung 1977, 64).

Kotimaisessakin keskustelussa on tieteen poliittisuuden teema noussut ajoittain esille (esim. Lehto 1998; Honkapohja 2000; Vasama 2002); keskustelua on käyty myös politiikan tutkimuksen osalta (Aalto 1998; Hakovirta

1980) ja tässä käsiteltävän tilallisen, geopolittisen tieteen harjoittamisen osalta (Moisio 2001a; 2001b; Waever 1997)¹. Vaikka enemmistö tuntuu olevan sitä mieltä, että politiikka on tieteellisestä toiminnasta erillinen toiminnan sektori, myös vastakkaisia näkemyksiä on esitetty. Itse asiassa tieteenfilosofiassa on viime vuosikymmeninä – erityisesti feminististen kriitikoiden aloitteesta – alettu yhä enemmän korostaa kaiken tieteen (niin luonnon- kuin yhteiskuntatieteenkin) sosiaalista ja poliittista merkitystä. Ville Lähteen sanoin: ”tieteellistä tietoa luodaan aina jotain tarkoitusta varten jossain yhteiskunnallisessa ympäristössä” (Lähde 2001, 257). Kaikki tiede on näin ollen sekä yhteiskunnallisesti että poliittisesti merkittävää.

Ja kun puhutaan kaiken tieteen yhteiskunnallisuudesta, voidaan samalla voidaan kyseenalaistaa luonnontieteiden ja yhteiskuntatieteiden välisen kahtiajaon mielekkyys tieteen poliittisuutta arvioitaessa. Luontoakaan ei voida tutkia objektiivisesti, katselematta sitä jonkin kulttuurin läpi ja jonkin näkökulman kautta (Haila 1991, 50). Hailaa siteeraaten, edes ”luonnontiede ei voi tuottaa neutraaleja tosiasioita (mt., 54). Yksinkertaisetkaan fysikaaliset systeemit, puhumattakaan komplekseista biologisista prosesseista, eivät toimi mekanistisen kellokoneiston tavoin; niiden tilan muutosten ennustaminen ja ylipäätään niiden tutkimisesta johdettujen ’tosiasioiden’ *merkitysten* muotoileminen on tulkintaa, joka puolestaan vaikuttaa yhteiskunnallisista valtarakenteista” (mt., 54–55).

Edellä mainittu edellyttää tutkimuksen yhteiskunnallisen luonteen tunnistamisen ohella politiikan julkisuus määritelmän täyttymistä. Käytännössä edellytyksenä on tutkimusten *julki tuominen*, se että ne asetetaan sekä tieteelliselle

1. Ole Waever (1997, 293-295) on tarkastellut itse-reflektiivisesti Itämeren alueen rakennusprosessia ja todennut, että jopa tämän alueen rakentumista poststrukturalistisesti prosessina tarkastelleet (kansainvälisten suhteiden) tutkijat ovat osallistuneet sen poliittiseen rakentamiseen. Pami Aalto (1998) on puolestaan kannustanut politiikan tutkijoita itsereflektiivisempään moderniin ja postmoderniin kriittiseen otteeseen, tutkimustapaan, joka mm. haastaa objektiivismi/subjektivismi-dikotomian mielekkyyden ja käy keskustelua politiikan tutkimuksen asemasta osana modernin projektia.

että laajemmin yhteiskunnalliselle keskustelulle alttiiksi. Tämä pohjautuu Karl Schmittin (1976) määritelmään politiikasta *sosiaalisenä*, ihmisten välisenä toimintana; politiikkaan ilmiönä liittyy aina enemmän kuin yksi henkilö, vaikka poliittisina toimijoina sinänsä olisikin yksittäisiä henkilöitä (Schmitt 1976, 28; ks. myös Lappalainen 1997, 89–91). Henkilökohtaisistakin asioista tulee siis poliittisia vasta sosiaalisessa kanssakäymisessä, sosiaalisissa käytännöissä (ks. Painter 1995, 10–12).

Galtunglaisittain kriittisistä näkemyksistä huolimatta vallitseva käsitys lienee kuitenkin se, että tutkimus ja tiede on (arvo- ja intressi)vapaata. Tämä lähtökohta nojaa pitkälti Mertonin 1930-luvulla laatimiin tieteen normatiivisiin periaatteisiin, jonka mukaan tieteelliset totuudet ovat tiedeyhteisölle suunnattuja, sen yleispätevien kriteerien mukaan arvioitavissa olevia ja tutkijan lähtökohdista riippumattomia tosiasioita (Merton 1982; ks. myös Kuitunen 1995, osa V, 3). Miten tutkimukset sitten muokkaavat maailmaa? Objektiviiviseen tutkimukseen uskovat toteavat tietenkritikot että eivät välttämättä millään lailla, jos niitä ei myöhemmin poliittisessa päätöksenteossa sovelleta. Kynyisemmin asiaan suhtautuvat olettanevat puolestaan, että vain *kriittinen tutkimus* on poliittista, maailmaa muuttavaan pyrkivää ja että niiden radikaalisuuteen on normaalitieteen harjoittajan 'kenties syytä suhtautua varauksin' (normaalitieteen ja kriittisen tieteen eroista esim. Fay 1987). Poliittikkaa harjoittaisivat näin ollen vain selkeitä poliittisia vaihtoehtoja esittävät tutkijat, kuten vaikkapa nais- tai rauhan- tutkimuksen harjoittajat tai marxilaisen otteen soveltajat. Joidenkin mielestä tämä tieteellinen kriittisyys on vieläpä sängen harvinaista ja vaikeasti toteutettavissa. Esimerkiksi Steven Best ja Douglas Kellner tuomitsevat periaatteessa postmodernismin kaikessa äärirelativistisuudessaan poliittisesti vajaakykyiseksi; he arvioivat että vasta vahva feministinen, marxilainen tai muulla tavalla kriittinen lisä tuo niihin kykyä todella haastaa nykypoliittikkaa (Best ja Kellner 1991, 214, 269, 272).

Onkin varsin erikoista, että vaikka käsitys tutkijan tekemien tulkintojen suhteellisuudesta, so. niiden *relativistisuudesta* tai ainakin niiden paikka- ja kulttuurisidonnaisuudesta, *kontekstuaalisuudesta*, on alkanut yleistyä, oletus

tutkimuksen ja tieteenharjoittamisen epäpoliittisuudesta elää ja voi hyvin. Huolestuttavinta on, että tämä tieteen ja tutkimuksen epäpoliittisointi poistaa samalla tutkijan eettisen vastuun; ajattelutavan mukaan tutkijan ei tarvitse kantaa huolta tekemistensä seurauksista, koska varsinaiset poliitikot ja ulkopuolinen yhteiskuntahan tutkimustietoa käyttävät hyväkseen – eikä tämä käyttökään ole aina niin varmaa (ks. Kuitunen 1995).

Millaista tieteen poliittisuus sitten on? Kyse pitkälti *representaation politiikasta*, kyvystä ja oikeudesta kuvata ja tulkita uudelleen todellisuutta (ks. esim. Häkli 1994; Painter 1995, 23–24). Jouni Häkli toteaa Pierre Bourdieuta mukaillen: ”jos symbolisten järjestelmien tunnustetaan olevan sosiaalisia tuotteita, joiden avulla moderneja yhteiskuntia ja niiden sosiaalisia suhteita konstituoidaan eikä vain heijasteta, on myös hyväksyttävä, että on mahdollista, tietyissä rajoissa, muuttaa maailmaa muuttamalla sen representaatioita”. Häklin sanoin: ”yhteiskuntaa koskevan tiedon tuottamisella on funktionaalisia poliittisten viestien tuottajana ja levittäjänä” (Häkli 1994, 55). Poliittisena käytäntönä ovat tällöin kaikenlaiset *asiantuntijatehtävät*, tehtävät, joissa tuotetaan, jalostetaan ja välitetään eteenpäin tietoa, kerrotaan oikeutetusti millainen maailma on ja/tai jopa minkälainen sen pitää olla (Lehtimäki 1999, 290). Tutkijoiden poliittisuus rakentuu siis heille muodostuneen asiantuntija-aseman myötä ja tässä roolissa heidän tulisi myös tunnustaa poliittinen vastuunsa. Tieteen poliittisuus rakentuu siis asiantuntijavallalle, joka tukee itse itseään. Foucaultlaisittain tulkittuna tiedon ja vallan välillä on vastavuoroinen saumaton suhde. Tieto tuo valtaa, mutta valta myös tuottaa tietoa. Tieteen tuloksena syntyvä tieto toimii sekä poliittisen vaikuttamisen välineenä että sen edellytyksenä. Tiede ja sen kautta rakentunut tieto ei ole vain hallinnon ja poliittisen toiminnan väline, vaan myös näiden rakentaja (Foucault 1980, 42–43; ks. myös Häkli 1994, 13–14 ja Moisio 2001a)².

Geopolitiikka

Poliittista tilojen tuottamista ja tilallisen järjestelmän (uudelleen)rakentamista kutsutaan tässä geopolitiikaksi³. Erityisesti poliittisen maantieteen, kansainvälisen politiikan ja niin sano-

tun kriittisen geopolitiikan edustajat⁴ ovat viime aikoina viitanneet käsitteellä laajasti tilojen rakentamisen ja rakentumisen ilmiökenttään, toimintaan johon liittyy myös olennaisena osana valta ja sen käyttö (esim. Dalby 1988, 415; Moision 2001b, 19–20). Geopolitiikassa – tai geon politiikassa, kuten Sami Moision (2001b) sitä kutsuu – on kyse ”sosiaalisen maailman järjestämisestä tilojen, rajojen ja identiteettien kautta (Moision 2001b, 20).

Eritoten kriittisen geopolitiikan edustajat ovat kyseenalaistaneet nk. ’maantieteellisiä tosiasioita’; otteen edustajat ovat paljastaneet poliittisuuden sellaisista lausumista, joissa (maan)tieteellisten edellytysten ja olosuhteiden on sanottu johtavan tiettyihin valintoihin ja toimintatapoihin. Tästä näkökulmasta esimerkiksi Stalinin taannoinen ulko- tai turvallisuuspoliittiselta kalskahtava ilmaisu, ”geografialle me emme voi mitään, etkä te voi sille mitään” (ks. Paasikivi 1979, 185) oli samalla Suomen ja Neuvostoliiton *geopoliittista* asemointia maailman kartalla. Lausahduksella osoitettiin geopolitiittisesti, että Suomen on aina muistettava sijaintinsa suurvallan naapurina ja ulkopolitiittisesti, miten suomalaisten yhteiskunnallisten toimijoiden tulee rakentaa Neuvostoliittoon määrätynlaiset suhteet.

Geopolitiikan käsitettä soveltaneiden nykytutkijoiden lähestymistavat ovat kuitenkin jaettavissa kahteen tyyppiin sen mukaan, miten niissä ymmärretään tieteen ja politiikan välinen suhde. Toisten mukaan tämä suhde on *välillinen*; tiede merkitsee lähinnä politiikan tekemistä *palvelevaa* toimintaa. Tiede (maantiede tai muu) on ikään kuin varsinaisen politiikan apulainen, jolloin (geo)politiikasta tulee tieteellistä. Tätä näkemystä edustavat mm. Geoffrey Parker (1998) ja Osmo Tuomi (1996). Toisen tulkinnan mukaan (ks. esim. Agnew 1998; Dalby 1991) politiikka ei ole ainoastaan tieteellistä vaan myös tiede on poliittista. Maailmaa muokkaavan politiikan ja maailmaa jäsentävän tieteen välinen ero on kuin veteen piirretty viiva. John Agnew toteaa geopolitikointia erityisesti harrastaneesta poliittisesta maantieteestä seuraavasti: ”Poliittisen maantieteen kentällä intellektuaalinen ja poliittinen eivät ole erotettavissa. Jo alusta lähtien poliittinen maantiede on palvellut hallinnon, yleensä määrättyjen valtioiden, asioiden hoitoa (*statecraft*). Kuitenkin,

se on tehnyt sitä objektiivisuuden nimissä; tyyppillisesti omaamalla ’ei mistään olevan’ näkökulman. Tämä ristiriita on enemmän kuin lievästi ongelmallinen. Kantani on, että se (poliittisuus; huom. PJ) määrittää koko lähestymistapa (Agnew 1998, 125; suom. PJ).

Simon Dalby puolestaan peräänkuuluttaa poliittisuuden selvempää esille tuomista, korostaen tutkijoiden vastuuta tarttua maailmanpoliittisiin kysymyksiin. ”’Kriisien maailmassa’ poliittisen maantieteen teoreettinen ja poliittinen ’viattomuus’ on mennyttä aikaa. Tarve teoreettisesti pohjustetuille maailmanpoliittisille interventioille ei ole koskaan ollut suurempi” (Dalby 1991, 278; suom. PJ). Toisaalta edelleenkin joukko tutkijoita erittelee poliittisen toiminnan sekä yhteiskunnalliset-tilalliset käytännöt ja ilmiöt toisistaan ja saattaa jopa väittää, että näiden kahden eri elämänsfääriin vaikutusta toisiinsa on korostettu aivan liikaa (ks. esim. Anckar ja Nilsson 1997).

Esimerkkejä geopolitiikan epäpoliittisesta tieteestä

Ehkä kaikkein tavanomaisimmillaan tutkijoiden poliittisuus ilmenee tilallisten maailman jäsenysten kyseenalaistamattomana uusintamisena. Moni tutkija käsittelee tutkimiaan tiloja annettuina itsestäänselvyyksinä, ei puutu niiden syn-

2. Poliittikkaa on myös tieteellisissä organisaatioissa tutkimustoiminnan organisoinnin yhteydessä (Palonen 1997, 189–209) ja jopa tutkimusten ja tutkielmien ohjaustilanteissa (Palonen 1997, 60–72.). Näin siksi, että näissäkin toiminnoissa tehdään valintoja ja ohjataan valintojen tekemiseen sekä vaikutetaan tulevaisuuteen näiden valintojen kautta.

3. Etuliitteen *geo*-suomenos viittaa kirjaimellisesti maanpolitiikkaan, maan määrittelymisen, kuvaamisen ja hallinnan muodossa tapahtuvaan politiikan harjoittamiseen. Geopolitiikkaa eivät kuitenkaan harjoita vain maantieteilijät, geografit, vaikka heidän kohdallaan se onkin ehkä kaikkein ilmeisintä.

4. Tämän kaltaista laajempaa geopolitiikan tulkintaa ovat kirjoittajan ohella suomalaisista tutkijoista soveltaneet mm. Pami Aalto, Vilho Harle, Sami Moision ja Joni Virkkunen. Kriittisen geopolitiikan alan sisäistä kansainvälistä keskustelua ovat ehkä eniten ohjanneet John Agnew, Stuart Corbridge, Simon Dalby, Jim George, Joe Painter, Geoffrey Parker ja Gearóid Ó Tuathail.

tyhistoriaan tai pohdi niiden määrittymisen perusteita. Maantieteilijä saattaa huolettomasti puhua Neuvosto-Karjalasta, Venäjän Karjalasta, luovutetusta Karjalasta tai raja-Karjalasta pohtimatta lainkaan, kenen antamaa alueellista nimitystä hän tällöin oikeastaan käyttää ja mitä poliittisia valintoja hän näillä käyttämillään termeillä tekee. Biologi saattaa puhua kasvien, eläinten ja ihmisten luonnollisista elintiloista tai rajatuista territorioista, havaitsematta niitä käytäntöjä, joita hän puheillaan oikeuttaa. Toisaalta monet – erityisesti politiikan – tutkijat pyrkivät tietoisesti väistämään poliittisuutensa vetoamalla esitystensä ja väittämiensä tieteellisyyteen. Osmo Tuomi esimerkiksi määrittelee tieteellisen geopolitiikan seuraavasti: ”Tieteellisessä mielessä geopolitiikka on teoreettisten perusteiden etsimistä maapallon tilan jakaantumiseksi ja yhteisöjen käyttäytymiseksi. Useimmiten teoreettinen geopolitiikka ei ole ollut vain neutraalia tilanteen havainnointia, vaan sitä on harrastettu oman yhteisön politiikan suuntaviivojen ja pitkän ajan tavoitteiden selkeyttämiseksi” (Tuomi 1996, 11; kurs. PJ).

Edellinen määritelmä on varsin ristiriitainen. Tuomen mukaan geopolitiikan tieteellinen tutkimus on siis pääosin (?) neutraalia maailman havainnointia, mutta toisaalta se on avustanut tutkijan lähiyhteisön harjoittamaa politiikkaa sitä parantaen. Myöhemmin Tuomi kuitenkin pyrkii tekemään selvempää pesäeroa tieteen ja politiikan välille, korostaen omaa rooliaan varsinaista politiikkaa ja sen lähtökohtia ulkopuolelta havainnoivana tutkijana:

Tutkimusta tulisi tämän vuoksi harjoittaa niin, että siihen sisältyy suurvaltojen geopolitiittisuhteisten mielipideympäristöjen havainnointia - - sillä tavalla, että samalla selviää, mitkä tosiasiat ovat olleet tärkeitä kannanottojen syntymiselle. - - Näiden faktojen merkitystä ja kehitystä tulee siis seurata ja ennustaa, jotta voisi ennakoida kannanottojen ja sitä kautta *todellisen* politiikan suuntautumista tulevaisuudessa (Tuomi 1996, 45; kurs. PJ).

Toinen geopolitiikasta puhuva tutkija, Juuso Antikainen puolestaan toteaa: ”Geopolitiikalla tarkoitetaan maantieteellisten tietojen ja periaatteiden soveltamista poliittisten ongelmien

ratkaisemiseen. Tieteenä geopolitiikka siis tutkii politiikan riippuvuutta maantieteellisistä tekijöistä” (Antikainen 1997, 16). Antikaisen määritelmässä maantiede ja politiikka erotetaan selkeästi toisistaan, vaikka niitä yhdistää yksi ja sama toiminta: geopolitiikka. Tuomi käyttää käsitteitä *tieteellinen* geopolitiikka ja *käytännön* geopolitiikka kuvaamaan tätä eroa teoreettisten mallien ja käytännön poliittisten toimenpiteiden välillä. Hän toki myöntää että nämä kaksi geopolitiikan lohkoa ovat vuorovaikutuksessa. Kytkökset ovat kuitenkin välittömiä lähinnä silloin kun teorioita laatineilla henkilöillä on ollut yhteyksiä ns. päätöksentekijöihin, eli silloin kun tutkijat ovat ikään kuin sekaantuneet varsinaisen käytännön politiikan maailmaan (Tuomi 1996, 80–81). Tuomen tulkinnan mukaan tutkijankin poliittisuus on siis mahdollista, mutta tutkijana hän ei ole väistämättä poliittinen.

Paradoksaalista kyllä, edellä mainituista politiikan ulosrajauksista huolimatta niin Tuomen väitöskirja *Uusi geopolitiikka* kuin Antikaisen artikkeli *Geopolitiikka ja asevarustelun alueellisuus* sisältävät runsaasti tutkijoiden itsensä harjoittamaa geon politiikkaa.⁵ Kirjoittajat itse asiassa myöntävät tuottavansa geopolitiittisia katsauksia, mutta he eivät kuitenkaan pidä niitä lainkaan poliittisina. Tuomi myöntää, että maantieteelliset määritelmät saavat vaikutteita politiikan realistisista tavoitteista; toisaalta ne perustuvat kuitenkin merkittäviin tosiasioihin, jotka puolestaan vaikuttavat takaisin politiikkaan. Tuomikin siis havaitsee poliittisten tilojen dialektisen kehityksen, mutta ei allekirjoita tieteen välitöntä osallisuutta tämän dialektiikan yhtenä moottorina.

Edelliset lausumat perustuvat varsin perinteiseen käsitykseen politiikasta. Siinä politiikka ymmärretään kaikesta muusta yhteiskunnallisesta toiminnasta erilliseksi toiminnan sektoriksi, jolla on oma toiminnallinen logiikkansa, omat toiminnan tilansa ja erityiset toimijansa,

5. Tuomen teokseen sisältyy mm. erityinen tutkijan itsensä hänen omaksi geopolitiikaksi nimeämä osa Nykymaailman geopolitiittinen kuvaus (Tuomi 1996, 182–264). Antikaisen artikkelin jälkimmäinen osio koostuu puolestaan hänen omasta maailman globalisoitumisen ja alueellistumisen analyysistään.

kuten puolueet, eduskunta, etujärjestöt ja hallitus. Tieteentekijöiden harjoittama geopolitiikka ei siten nimestään huolimatta olisi politiikkaa vaan ainoastaan jotakin varsinaista politiikkaa tukevaa ja avustavaa toimintaa. Näinhän ei asian laita kuitenkaan ole. Tieteentekijöiden 'geopoliittiset katsaukset' ja muut tilojen uudelleen määrittelyt ovat ainakin potentiaalisesti poliittisia jo itsessään. Useimmiten niistä myös tulee todellisia poliittisia puheenvuoroja, altistuessaan yhteiskunnallisella keskustelulle ja kritiikille.

Tutkijan itsensä harjoittaman geopolitiikan perustavanlaatuisia poliittisuutta peitellään myös usein käyttämällä me-muotoa. Tällöin voidaan puhua ikään kuin 'meidän asioistamme' ja vedota niiden yhteiseen hyväksyttävyyteen. Esimerkiksi kulttuurihistorioitsija Heikki Kirkinen (1991) vakuuttaa lukijaansa autonomisten maakuntien hyödyllisyydestä ja keskusjohtoisten tilojen ongelmallisuudesta seuraavasti:

*Voimme*ko pitkän aikavälin historiasta, kulttuuri evoluutioista, löytää vihjeitä 'luonnollisten' tai 'orgaanisten' muotojen kehitykselle ihmisyyshyönteisten elämää varten? Vai pitääkö *meidän* kritiikittömästi omaksua kaikki sellaiset yhteisöjen muodot ja rakenteet, jotka *meille* enemmän tai vähemmän väkisin tyrkytetään tai määrätään? Olisiko mahdollista kehittää kulttuuri evoluution esiin tuomien mallien pohjalta nykyaikaan sopivia luonnollisia orgaanisia ihmisyyshyönteisten rakenteita? (Kirkinen 1991, 31; korostukset PJ).

Kirkinen vastaa kysymykseensä itse myöhemmin käyttäen tällä kertaa sanaa 'luonnollinen' ilman lainausmerkkejä: "Alueellisen autonomian luonnollisia historiallisia yksiköitä ovat maakunnat. Ne ovat kehittyneet alueen sisäisten yhdistävien tekijäin, yhteisten intressien ja alueellisen yhteistoiminnan pohjalta" (Kirkinen 1991, 43).

Lainauksista ilmenee, miten Kirkinen soveltaa me-muodon käytön lisäksi myös kahta muuta poliittisuuden 'piilottamisen' menetelmää: asioiden luonnollistamista ja niiden historiallisen jatkuvuuden korostamista. Luonnollistamisen menetelmässä on, kuten muun muassa Häkli toteaa (1994, 12), kyse sosiobiologisesta puhe-

tavasta, jolloin tilasta puhutaan ikään kuin elävästä oliosta. Tiloilla ei tällöin katsota olevan varsinaisia poliittisia rakentajia, vaan ne ymmärretään jotenkin luonnollisesti syntyneeksi, siten muodostuneeksi, että niiden kehitykseen vaikuttavat tahot eivät ole nimettävissä. Kirkinen mukaan nimenomaan luonnonmukaisuus tekee tilasta, esimerkiksi juuri maakunnasta hyväksyttävämmän ja muita tiloja paremman. Historiallisuuteen vedottaessa puolestaan viitataan aina johonkin sopivaan ajalliseen kontekstiin, millä vakuutetaan sinänsä poliittisesti ilmaistun asian kyseenalaistumattomuutta, toisin sanoen valitaan esitettyä asiaa tukevia ajanjaksoja tai yhteyksiä.

Suomi ja Eurooppa

Useimmista Eurooppaa käsittelevistä tutkimuksista on varsin helppoa paikallistaa geopolittista puhuntaa. Esimerkiksi Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen (VATT) Suomen tulevaisuutta käsittelevässä julkaisussa *Avautuva Suomi* esitetään ilmeisen suora geopolittinen kannanotto: "Suomi on osa Länsi-Eurooppaa" (Romppanen ja Leppänen 1993, 269). Heti perään tosin hieman ristiriitaisesti todetaan maanosamme Euroopan olevan yhtenäinen kokonaisuus aiemmasta poliittisesta ja taloudellisesta kahtia jakautuneisuudestaan huolimatta. Vaikka tutkijat tässä yhteydessä tunnustavatkin sen, ettei erillistä itäistä ja läntistä Eurooppaa ole periaatteessa enää olemassa, he haluavat silti julistaa Suomen länsimaisuutta ja länsieurooppalaisuutta ja samalla myös omaa länsimaisuuttaan ja eurooppalaisuuttaan puhuessaan 'meidän Euroopasta'.

Niin ikään koko Euroopan oletetaan kehittyvän nimenomaan läntiseksi maanosaksi; kaiken itäisen oletetaan ja myös toivotaan väistyvän. Mitään päinvastaista Euroopan itäistymistä tai itäisyyden ja läntisyyden yhdistymistä ei oleteta tapahtuvan. Tutkijoiden mukaan Suomelle on Venäjän läheisyyden takia tärkeää se, että Eurooppa nähdään läntisenä kokonaisuutena (Romppanen ja Leppänen 1993, 269–270). Tällä kommentilla osoitetaan, että Eurooppa ja Suomi sen osana on käytännössä vastakohta Venäjälle tai vähintäänkin, että Venäjä ja Eurooppa ovat kaksi tyystin erillistä kokonaisuutta ja Suomi kuuluu ehdottomasti Eurooppaan.

Suomen ja koko Euroopan perustavanlaatuisia 'läntisyyttä' painottaa myös Osmo Tuomi. Varsin selkeän geopoliittisesti Tuomi toteaa:

Euroopan Unionin laajuudelle tulee joka tapauksessa raja vastaan; samalla kun valitaan liittokumppanit, valitaan myös naapurit ja mahdollisesti suurten yhteisöjen väliin jäävät puskurivyöhykkeet. Melko selvä lännen ja idän välinen raja on aina kulkenut Itämerellä, ja nykytilanteen analysointi osoittaa, että se myös pysyy pitkälle tulevaisuuteen. Suomi sijaitsee rajalla ja sen länsipuolella, eikä Euroopan unioniin liittyminen ole asiaa muuttanut (Tuomi 1996, 263–264).

Euroopan länsimaisuutta ja sen säilyttämisen tärkeyttä korostavat myös Arto Jokinen ja Hannu Tervonen pohdiskellessaan Euroopan rahanliiton Emun tulevaisuutta. He toteavat, että: "Entistä keskeisemmäksi saattaa muodostua se, kuinka 'luterilainen' ja 'katolinen' Eurooppa sidotaan yhteen ja miten yhteistyö sujuu 'ortodoksisen' Itä-Euroopan ja Venäjän kanssa." (Jokinen ja Tervonen 1995, 6).

Euroopan kovan ytimen muodostaa kirjoittajien mielestä Euroopan läntinen osa; Euroopan itäisen osan ja Venäjän kanssa ollaan 'vain yhteistyökumppaneita'. Myöhemmin kirjoittajat ilmaisevat tämän 'varsinaisten' eurooppalaisten ja heidän ulkopuolellaan olevien 'yhteistyökumppaneiden' välisen eron myös arvottavassa mielessä, korostaen em. alueiden hierarkkisuu-
 ta:

Unionin ulkosuhteiden hoito muokkaa myös sisäistä kehitystä. Itäisen Euroopan 'kaalivyöhykkeen' maiden liittyminen monimutkaistaisi asetelmia huomattavasti. Mahdollisia uusia jäsenkandidaatteja, kuten Baltian, itäisen Keski-Euroopan sekä unioniin erityissuhteissa olevia maita (esim. Venäjää), varten joudutaan kehittämään omia toimintaperiaatteita ja yhteistyömuotoja, jotka tekevät unionin kehityksestä entistä hankalamman ja arvaamattomamman (Jokinen ja Tervonen 1995, 12).

Termillä "kaalivyöhyke" osoitetaan metaforisesti, että tietty alue erottuu paremmasta, kehitystasoltaan korkeammasta Euroopasta. Joki-

nen ja Tervonen eivät tyydy puhuman vain erillaisuudesta ja sen haasteista vaan pitävät kielteisenä ongelmana sitä, että "parempi Eurooppa" joutuu joustamaan ja mukautumaan muiden maiden ja alueiden olosuhteisiin.

Tässä yhteydessä onkin syytä muistuttaa, että myös tilojen tyypittelyt, luokittelut ja keskinäiset arvotukset ovat poliittisia (tästä lisää esim. Delaney ja Leitner 1997; Smith 1993). Erityisesti moderneissa yhteiskunnissa on ollut tyypillistä eritellä tilojen välisiä suhteita erilaisen dikotomisten, vastakohtaisuuksille perustuvien asetelmien (kuten: itä–länsi, keskus–periferia) mukaan. Toinen tyypillinen jäsennysmalli perustuu hierarkkiseen skaalaan (paikallinen, alueellinen, valtiotaso, kansainvälinen/globali maailma) (Delaney ja Leitner 1997).

Jokisen ja Tervosen tekstien henkimä Eurooppa-kuva rakentaa keskipakoisen ja moniytimisen Euroopan mallia; Eurooppaa, jossa tietyn kovan ytimen valta on kiistaton ja sen ympärillä on eri tavoin ytimeen sidoksissa olevia, kehitysasteeltaan eri asteisia kehä. Tämä kuva vastaa myös yhtä professori Esko Antolan (1998, 105–108) visioimaa Euroopan integraatiohankkeen tulevaisuusmallia, mallia, jossa Suomi on joka tapauksessa liitetty kiinteästi ytimeen (ks. Antola 1998, 109).

Suomi ja Karjala

Eurooppa-teemaa pidempiaikaisempi mutta vähintäänkin yhtä tiiviisti suomalaisuuteen liittyvä geopoliittinen kysymys on ollut ja on edelleen 'Karjala'. Karjalaisen rajaseutukulttuurin ainekset ovat olleet olennainen osa suomalaisuuden rakentamista. Ei siis ihme, että toisen maailmansodan jälkeinen Karjalan ja karjalaisuuden eristäminen rajan taakse on herättänyt voimakasta katkeruutta laajemminkin kuin vain alueelta evakuoitujen – tilanteen konkreettisesti arjessa kokeneiden – ihmisten parissa. Kysymys ei ole ollut vain tilasta, vaan myös tilaan liitetystä kulttuurista ja perinteestä. Monen mielestä tilallisten uudelleenjärjestelyjen tuloksena jotakin perin juurin suomalaista kulttuurimaisuutta on ikään kuin otettu suomalaisilta pois.

Säännöllisin väliajoin on vaadittu julkisesti tämän vääryydeksi nimitetyn asian korjaamista ja monet akateemisesti koulutetut ihmiset

ovat olleet vaatijoiden eturivissä. Ilmari Susiluoto (1999) on ollut yksi avoimimmin poliittisista. Tunnettu kulttuurin- ja perinteentutkija, historian emeritusprofessori Pentti Virrankoski, vaatii erään Karjala-keskustelun avanneen Helsingin Sanomien pääkirjoituksen innoittamana Karjalan palauttamista seuraavin sanoin: ”- - alueiden palautus olisi ajan mittaan valtava etu Suomen talouselämälle ja sitä paitsi etenkin Itä-Suomen yhteiskuntaoloille ja kulttuurielämälle” (Virrankoski 1998).

Virrankoski kritisoi pääkirjoituksen epäilyä Karjalan nykyväestön sopeutumiskyvystä rajan siirtoon: ”Eihän esimerkiksi venäjän kielen tarvitsisi saada samaa asemaa, joka on kahdella kansallisella kielellämme” ja toteaa edelleen sovittelevaan sävyyn: ”vaan entäs jos venäläisissä onkin paljon kunnan ihmisiä, joista tulisi meille hyödyllisiä kansalaisia” (Virrankoski 1998). Oteista paljastuu varsin selvästi tutkijan geon poliittisuus. Virrankoski tulee itse asiassa rakentaneeksi tekstissään kolme erilaista tilaa: ’meidän’ Suomen, Karjalan Suomen osana ja ’muiden’ Venäjän, jotka kaikki hän siis samalla heittää osaksi poliittista keskustelua. Samalla Virrankoski tulee rakentaneeksi oman suomalais-kansallisen identiteettinsä liittäessään itsensä ’meihin suomalaisiin’ ja asettaessaan tämän identiteetin vastakkain Venäjän ja venäläisyyden kanssa. Virrankoski pitää Karjalan fyysisen tilan ja sen resurssien kuulumista Suomelle itsestään selvänä. Hän väittää asioita väistämättömiksi, kyseenalaistamattomiksi ja aidoiksi, siis luonnollistaa asioita. Alueen väestön Suomeen kuulumiseen hän suhtautuu varauksellisemmin, punniten näiden hyötyarvoa Suomen yhteiskunnalle.

Virrankoski ei siis puhu Karjalasta jonakin välitilana tai raja-alueena, vaan nimenomaan Suomen alueena, Suomen Karjalana. Hän haluaa myös ylläpitää rajan, sikäli kun hän rakentaa tekstissään selkeän vastakkainasettelun suomalaisten ja venäläisten välille. Ratkaisuksi Karjala-ongelmaan ainoastaan tilallisen järjestelmän uusiminen tulee tutkijan mielestä kysymykseen, jolloin ihmiset ikään kuin liikkuvat kansallisuudet mukanaan. Täten tutkija osallistuu tekstillään geon poliittiseen diskurssiin, jota voidaan kutsua *territoriaalisuuden* diskurssiksi. Tämän ajattelu- ja toimintatavan mukaan tiiloilla on selkeät rajat, joiden kontrollointi ja

säilyminen on tärkeitä itse tilojen olemassaolon kannalta (tästä näkemyksestä ks. myös Forsberg 1996).

Tutkijan poliittisuuden kiistävä toteaisi tässä yhteydessä, että diskurssien löytäminen tutkimusaineistosta on aivan eri asia kuin niihin osallistuminen. Herää kuitenkin kysymys, missä määrin tutkija voi ’löytää’ vain haluamansa tai uusintaa sen näkökulman, minkä hän on kulttuurisesti ja tiedemaailmassa oppinut. ’Toisiallisiksi’ vakiintuneiden Suomi-kuvien uusintaminen tutkimusaineistosta löytyneiden seikkojen perusteella ei ole aivan ongelmonta. Tulisi aina muistaa, että olipa analyysi miten tarkkaa ja huolellista tahansa, tutkija on pitkälti oman kulttuurinsa tuottamien – ja erityisesti sen asiantuntijoiden laatimien – maailmäläisyyden vanki. Toisaalta tutkimustulos on aina yksi tulkinta asiasta, joka voidaan milloin tahansa toisin perusteltuna kiistää. Suomen valtio on esimerkiksi edelleenkin totuttu määrittelemään pieneksi ja syrjäiseksi Euroopan reun-alueeksi, vaikka etäisyyksien suhteuttaminen toisiin kohteisiin ja karttaperspektiivin vaihtaminen tuottaisivatkin toisenlaisia näkökulmia. Suomea on myös totuttu pitämään rajattuna territoriona, niin kulttuurin kuin talouselämänkin suhteen hallittavana kokonaisuutena. Toisen tulkinnan mukaan niin teknis-logistiset rajat, kuin kulttuurisetkin rajat ovat muuttumassa ja hämärtyvässä (Jukarainen 2002). Maantieteen aikanaan luoma karttaprojektio Suomen valtiossa ääriarajoineen on ikään kuin ’piirtynyt päähämme’ niin voimakkaasti, että emme näe rajat ylittäviä prosesseja, kulttuurista vuorovai-
kutusta ja muuttumista.

Tieteenharjoittajan poliittinen puhunta on varmasti uskaliampaa sanomalehden yleisönosastokirjoituksessa kuin tieteellisessä julkaisussa. Julkaisufoorumi tai puhunnan poliittinen kärjekkyyksi ei kuitenkaan ratkaise sitä, onko tutkijan lausumissa kyse politiikasta vai ei. Itse asiassa, sanoipa tieteenharjoittaja mitä tahansa ja tuopa hän asiansa missä tahansa julki, hänen sanomansa voidaan tulkita poliittisesti merkittäväksi. Näin siksi, että hän puhuu nimenomaan tieteenharjoittajan nimissä; hänen tukenaan on se tiedon poliittinen valta, joka tekee tieteellisten asiantuntijoiden puhunnasta poliittisesti merkittävää. Esimerkiksi sillä, että professori Virrankoski liittää tieteellisen titte-

linsä puheenvuoronsa oheen, on siis mitä suuressa määrin poliittinen merkitys, sen roolina on toimia poliittisen sanoman vakuutena.

Samalla tavoin poliittista — joskaan ei aivan yhtä selvän läpinäkyvästi — on kirjallisuuden professori Hannes Sihvon kirjoitus Karjalan olemuksesta tieteellisessä Suomen historiaa käsittelevässä julkaisussa. Sihvon muutamit sanavalinnat kertovat kuitenkin jo varsin rehellisestä geon politiikasta eli tutkijan pyrkimyksistä edistää tietynlaisen tilallisen järjestyksen syntymistä. Hän kertoo:

Suomi kävi vuosina 1939–1944 sodan suurimmaksi osaksi vanhoilla karjalaisalueilla. Sodasta selvittiin rauhaan luovuttamalla neuvostoliitolle mm. Viipurin lääni eli yksi Suomen historiallisista maakunnista. Maakuntana Karjala ruhjoutui, - - Karjalan maakuntaa ei enää ole, lukuun ottamatta oman identiteettinsä muodostavaa Pohjois-Karjalan lääniä ja osia Kymen läänin eteläkarjalaisista kunnista. - - 1940–80 -luvuilla karjalaiset ovat sulautuneet Suomen muihin heimoihin. - - Separatismia ei vieraanvarainen ja kylillä itse käymään tottunut karjalainen ole tuntenut. Ehkä suhteetonta perinteiden erityispiirteiden korostamista esiintyy karjalaisten tapaamisissa, kotiseutujuhliissa, karjalaislehdissä ja -kirjallisuudessa. Sen antaa muu suomalainen kuitenkin helposti anteeksi. Se on vähin velanmaksu Karjalalle siitä mitä se on muulle Suomelle antanut (Sihvo 1989, 93 ja 106–107).

Sihvo siis ilmoittaa, että yhtenäinen Karjalan maakunta ja karjalainen heimo ovat olleet olemassa, mutta sodan seurauksena ne ovat lakanneet olemasta. Karjala on täten luonnollinen, historiallinen muodostelma ja sellaisenaan jotakin olennaisen suomalaista ja suomalaisuutta osaltaan rakentanutta. Verbi 'ruhjoutua' sisältää symboliikkaa, joka viittaa Karjalaan ikään kuin elävänä persoonana, jonka jokin ruumiinjäsen on vahingoittunut. Karjalasta siis tehdään luonnollinen henkilö. Sihvon mukaan Karjala ja karjalaisuus ovat edelleenkin Suomen sisäisiä elementtejä, joskin nyt vain olennaisesti supistuneen Suomen valtion sisällä. Venäjän puoleista karjalaisuutta ei tunnusteta oikeaksi eikä legitimeksi.

Tämä yksilotteisen Suomi-keskeinen tarkastelutapa on ristiriidassa sen kanssa, miten Sihvo *teoreettisesti* käsittelee Karjalan kysymystä. Hän nimittäin myöntää, että Karjalan olemus on vaihdellut historiallisesti ja että siihen liittyvät näkökulmat juontuvat kahtaalta: idästä ja lännestä. Paradoksaalisesti hän kehottaakin muita kollegojaan yleisesti hyväksymään tämän näkökulmien kaksijakoisuuden suhteessa Karjalaan, mutta ei juuri sovelta tätä tarkastelutapaa itse. Sihvo osallistuu sen sijaan voimakkaasti jo 1800-luvulta alkaneeseen suomalaisen kansallisuuden rakentamisen diskurssiin, jossa Karjalalla (sekä tilana että kulttuurina) on ollut keskeinen rooli. Lieneekö tämä osoitus siitä, että tieteenharjoittaja-Sihvon on mahdotonta pyristellä eroon paitsi poliittisuudestaan myös sosiaalisen ympäristönsä vaikutuksesta. Hän näkee asiat — myös erilaiset tilat — siten kuin hän on ne sosiaalisesti oppinut näkemään ja siten kuin hän poliittisesti ne haluaa nähdä.

Historiantutkija Tapio Hämynen (1994) puolestaan asemoi Karjalan geon poliittisesti hivenen toisella tavalla. Hämynen korostaa Karjalaa ainaisena rajamaana, josta yksi osa — suomalainen, Suomen Karjala — on hävinnyt. Venäjälläkin Karjala on Hämynen mukaan periaatteessa olemassa, vaikka venäläistäminen onkin siellä tehnyt tehtävänsä. Karjala jakautuu siis Hämynen geon politiikassa kahtia, venäläiseksi ja suomalaiseksi Karjalaksi. Karjalaisuuden jatkuminen venäläisessäkin muodossaan on täten mahdollista. (Hämynen 1994, 63–70). Samalla tavalla rajamaasta puhuu myös Pertti Joenniemi (1996) Karjalaa käsittelevässä näkökulma-artikkelissaan. Joenniemeä voitaisiin nimittää jopa jälkimoderniksi poliitikoksi, koska hän haluaa kirjaimellisesti ylittää entiset modernit tiloja ahtaasti määrittelevät rajat. Hän toteaa yleisesti: ”Euroopan nykyinen kehitys jälleen mahdollistaa moderniin projektiin sisältyneen valtiollisen tiukkarajaisuuden pitkään tukahduttaman ’välissä olemisen’” (Joenniemi 1996, 90–91).

6. *Sumeus* viittaa tässä sumean logiikan mukaiseen sekä-että-ajattelutapaan. Kyse ei ole enää erottelevasta, ”mustavalkoisesta” joko-tai-logiikkaan perustuvasta ajattelusta.

Karjalan tapauksesta erityisesti hän esittää:

Julkinen valta torjuu varsin perustellusti vaatimukset Karjalan palauttamisesta rajojen siirtämisen mielessä. Tämän ohella voitaisiin kuitenkin ehdottaa, että kysymys ratkaistaan perustamalla erityinen rajat ylittävä yhteistyöalue. Saksan ja Puolan rajaseudulla toimiva Viadrina-projekti tarjoaa tältä hyvän esimerkin, ja Euroopassa on muitakin soveltamiskelpoisia malleja (Joenniemi 1996, 90).

Joenniemi näyttää siis ajavan sellaisen Karjalan rakentumista, joka sekoittaisi tähänastisia valtiollisia rakenteita ja haastaisi valtiolliset territoriaaliset tilat sijoituessaan sumeana⁶ muodostelmana näiden väliin. Joenniemen määrittelemä Karjala on hänen omien sanojensa mukaan parhaimmillaan poikkirajallinen alue, joka kukoistaa nimenomaan ollessaan välitilassa suhteessa Venäjään ja Suomeen, venäläisyyteen ja suomalaisuuteen. Tässä poliittisessa esityksessään hän kuitenkin välttää esiintymästä omissa nimissään ja käyttää objektiivisempaa passiivi-ilmaisua 'voitaisiin ehdottaa' yhteistyöalueen perustamista. Kyse on kuitenkin selkeästä raja-alueellisuuden kehittämisen edistämistä ja nimenomaan eurooppalaisessa muodossa. Mielenkiintoista onkin, miten Joenniemi tutkijana luo, ei vain yhden tilan, Karjalan, vaan kokonaisen tilajärjestelmän uudelleen. Tässä tapauksessa tilalliset käsitteet Suomi, Venäjä ja Eurooppa saavat Karjalaa muotoillessa niin ikään uuden sisällön. Tämä käy ilmi seuraavista otteista:

Karjalalle jää tilaa tulla esiin kaksijakoisen ajattelun voiman heikentyessä. Syntyy mahdollisuus palata sellaisiin käsityksiin rajoista, Karjalasta, Suomesta ja Venäjästä, jotka vallitsivat Karjalan ja karjalaisuuden kukoistuskaudella. - - Karjalasta on mahdollista keskustella myönteisesti osana nykyistä Eurooppaa ja sen moninaistumista (Joenniemi 1996,89).

Karjalan muodostuminen poikkirajalliseksi vahvistaa näkemyksiä sellaisesta Suomesta, joka on itäraajansa suhteen huomattavan avoin. Tämä kysymys ei ole lainkaan ongel-

maton, onhan identiteettimme varsin pitkään nojannut valtiollisesti korostuneeseen, suljettuun, selkeään ja turvallisuuspoliittisesti korostuneeseen (itä)rajaan. Suurimmat ongelmat liittyvät kuitenkin siihen, että Venäjälle rajan liudentuminen ja poikkirajallisen poliittisen tilan muodostuminen on olennaisesti suurempahaaste kuin Suomelle. - - venäläisyys kansakuntana tarvitsee vahvaa ja territoriaalisesti jatkuvuuden takaavaa valtiota tietääkseen, mitä se oikeastaan on. - - Poikkirajallisen Karjalan muodostuminen antaa kuitenkin Venäjälle positiivisen mahdollisuuden eurooppalaistua ja soveltaa uusia lähtökohtia maantieteellisesti rajatulla alueella (Joenniemi 1996, 91).

Joenniemi siirtää tai kytkee Karjalan – Venäjän ohella – Eurooppaan ja itärajan eurooppalaisella puolen sijainneeseen Suomeen. Joenniemi kuvainnollisesti häivyttää tilojen välisiä rajoja ja määrittelee tilallisen järjestyksen uudelleen. Se, että Venäjää halutaan lähemmäksi Eurooppaa, voidaan tulkita osoitukseksi eurooppalaisuuden preferoimisesta. Venäjän eurooppalaistuminen on siis Joenniemen näkökulmasta katsoen sekä suvaittavaa että myös toivottavaa.

Tieteen (geo)poliittisuuden esiin lukemisen mielekkyydestä

Edellä esitetyt esimerkit antanevat jonkinasteisen perustelun sille, että tieteen tekijät osallistuvat geopolitiikkaan kuvatessaan, määritellesään ja luokitellessaan tiloja. Oteissa suomalaiset tutkijat asemoivat Suomea maailman kartalla ja määrittelevät suomalaisuuden sisältöä. Tämän poliittisuuden esiin lukeminen itse teksteistä ei ole kuitenkaan kovin helppoa. Jokaiselle olisi kuitenkin varsin hyödyllistä harjoitella tekstien ja puheiden poliittista lukutaitoa, erityisesti neutraalina pidettyjen tieteellisten tuotosten osalta. Jos yleisemmin huomattaisiin, miten asioita muutetaan ja miten ihmisiin yritetään vaikuttaa mitä moninaisimmissa yhteyksissä, tulisi asioiden poliittisesta ulottuvuudesta läheisempi osa arkipäivää. Tällöin politiikka ei todennäköisesti enää näyttäytyisi vain kielteisenä ja epäilyttävänä 'ammattipoliitikkojen harjoittamana pelinä ja kähmintänä', vaan jokapäi-

väisenä, kaikkia koskettavana ja kaikille mahdollisena toimintana.

Ylipäätään koko yhteiskunnassa eikä vain tieteentekijöiden itsensä keskuudessa olisi tarvetta voimakkaampaan terveeseen kriittisyyteen tiedettä ja sen saavutuksia kohtaan ja ylipäätään asiantuntijavaltaa kohtaan. Voimakkaita eettisiä valintakysymyksiä esille nostattavat geenitutkimus ja lääketiede ovat tässä mielessä olleet jo yleisemminkin keskustelun kohteena. Samoin teknologian kehitys on herättänyt jonkin verran kriittisiä puheenvuoroja. Kriittistä arviota soisi kuitenkin kohdistuvan myös yhteiskuntatieteisiin, eritoten niihin tieteenaloihin, jotka vaikuttavat geonpoliittisesti yhteiskuntaan ja sen kehittymiseen. Tämä kriittisyys kuitenkin edellyttää poliittisen tähänastista laajempaa 'löytämistä'. Ihmisten olisi hyvä oppia huomaamaan, miten heihin yritetään vaikuttaa poliittisesti monella eri elämänalueella, ei vain puolehjelmissä tai vaalien alla.

Laajalla politiikan käsityksellä on erityisensä; sen kautta poliittinen toiminta voidaan ymmärtää myönteisemmin muutosvoimana (Rättilä 1997, 171–173). Ahtaat tulkinnat politiikasta rajaavat myös yksittäisen kansalaisten poliittisen aktiivisuuden mahdollisuuksia ja sitä kautta ruokkivat politiikasta vieraantumista. Poliitikasta vieraantuminen puolestaan lisää ihmisten politiikka-kielteisyyttä (Rättilä 1997, 173–177). Tutkijuuden politisoimisellakin on

antinsa siinä, että se madaltaa ns. maallikoiden ja asiantuntijoiden välistä kuilua ja tasa-arvoistaa yhteiskunnallista keskustelua näiden ryhmien välillä.

Perinteistä laajempi politiikan käsitys voidaan siis yhdistää poliittisen toimijuuden demokratisoimiseen eikä geon politikoinninkaan tarvitse rajoittua vain tietyn hallitsevan joukon, asiantuntijaeliitin, toiminnaksi. Tieteentekijöiden kuvaamat, kartoittamat ja määrittelemät tilat eivät ole sen oikeampia kuin muidenkaan, vaikka ne useimmiten näyttävät hyvin perustelluilta. Kulttuurimaantieteilijän puhumana Karjala ei ole sen todellisempi kuin vastaavat Karjalan kuvaukset entisen evakon tai Karjalan liiton jäsenen kertomana. Biologin luonnontieteellisiin laskelmiin perustuva määrittely susien tarvitsemasta elintilasta tai optimaalisesta populaatiosta ei ole myöskään metsästäjän tai syrjäkylän asukkaan määritelmää oikeampi. Kyse on vain erilaisista konteksteista nousevista tulkinnoista ja näkökulmista. Selvää kuitenkin on että *asiantuntijaa* kuunnellaan edelleenkin enemmän kuin ns. rivikansalaista (asiantuntijan ja maallikon välisen valtasuhteen problematiikasta, ks. esim. Lehtimäki 1999). Voitaan olettaa, että geopolitiikan — ja yleensä politiikan — todellinen perinpohjainen moniäänistyminen ja demokratisoituminen on vaikeasti toteutettava tavoite. Mikään ei kuitenkaan estä siihen pyrkimästä.

LÄHTEET

- Aalto, Pami. 1998. Poliitiikan tutkimuksen moderni ja postmoderni kritiikki. Katsaus ontologiaan ja epistemologiaan. *Politiikka* 40:2, 147–156.
- Agnew, John. 1998. *Geopolitics: Re-visioning World Politics*. London: Routledge.
- Anckar Dag ja Nilsson Lars (toim.). 1997. *Politics and Geography: Contributions to an Interface*. Åbo: Åbo Akademi Tryckeri ja Mid-Sweden University Press.
- Antikainen, Juuso. 1997. Geopolitiikka ja asevarustelun alueellisuus. *Sotilasaikakauslehti* 72:6–7, 16–22.
- Antola, Esko. 1998. *Uusi EU? Polemia*-sarjan julkaisu 28. Helsinki: Kunnallisanalan Kehittämiskeskus.
- Best, Steven ja Douglas Kellner. 1991. *Postmodern Theory: Critical Interrogations*. Houndmills: Macmillan.
- Dalby, Simon. 1988. Geopolitical Discourse: the Soviet Union as Other. *Alternatives* 13:4, 415–442.
- Dalby, Simon. 1991. Critical Geopolitics: Discourse, Difference, and Dissent. *Environment and Planning D: Society and Space* 9:3, 261–283.
- Delaney, David ja Helga Leitner. 1997. The Political Construction of Scale. *Political Geography* 16:2, 93–97.
- Fay, Brian. 1987. *Critical Social Science*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Forsberg, Tuomas. 1996. Beyond Sovereignty, Within Territoriality. Mapping the Space of Late-Modern (Geo)politics. *Cooperation and Conflict* 31:4, 355–386.
- Foucault, Michel. 1980. *Power/knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977*. Toim. Colin Gordon. New York: Pantheon.
- Galtung, Johan. 1977. *Methodology and Ideology. Vol. 1, Essays in Methodology*. Copenhagen: Ejlers.

- Haila, Yrjö. 1991. Ekologiasta yhteiskuntaan – Onko yhteiskuntaluonnontiede mahdollinen? Teoksessa I. Massa ja R. Sairinen (toim.), *Ympäristökysymys: Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hakovirta, Harto. 1980. Tieteellinen kannanotto politiikassa. *Politiikka* 22:4, 275–278.
- Hobsbawm, Eric. 1993. *Nations and Nationalism Since 1780* (2. Painos). Cambridge: Cambridge University Press.
- Honkapohja, Seppo. 2000. Tiede, julkisuus ja politiikka: pääkirjoitus. *Tieteessä tapahtuu* 18:6, 3–4
- Häkli, Jouni. 1994. *Maakunta, tieto ja valta*. Acta Universitatis Tamperensis A 415. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hämynen, Tapio. 1994. Raja-Karjala venäläisten mielenkiinnon kohteena 1900-luvun alussa. Teoksessa V. Jääskeläinen ja I. Savijärvi (toim.), *Tieten tahtoen*. Studia Carelica Humanistica 3. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Jansson, Jan Magnus. 1985. *Politiikan teoria*. Helsinki: Tammi.
- Joenniemi, Pertti. 1996. Kohtaamispaikkana Karjala. *Kosmopolis* 26:1, 85–92.
- Jokinen, Arto ja Hannu Tervonen. 1995. Emu — lintu vai raha? *Ulkopolitiikka* 32:4, 5–13.
- Jukarainen, Pirjo. 2002 (ilmestyy). Finnish Boundaries in Transition. *Fennia* 180: 1–2.
- Kirkinen, Heikki. 1991. *Maakuntien Eurooppa ja Suomi*. Helsinki: Otava.
- Kuitunen Jorma. 1995. *Tieteen policy-orientaatio ja sosiaalieettisen vastuun edellytykset*. Acta Universitatis Tamperensis A 421. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Lappalainen, Pertti. 1997. Aineistokeskeinen politiikan tutkimusprosessi. Teoksessa P. Lappalainen (toim.), *Politiikan paikat*. Studia Politica Tamperensis 2. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Lehtimäki Hanna. 1999. Strategia-asiantuntijuus kaupunkien johtamisessa – avauksia vastakkainasettelun purkamiseksi. *Hallinnon tutkimus* 18:4, 286–300.
- Lehto, Olli. 1998. Tiede ja politiikka. *Tieteessä tapahtuu* 16:4, 24–27.
- Lähde, Ville. 2001. Tiede erityisenä tiedon muotona. Teoksessa Y. Haila ja P. Jokinen (toim.), *Ympäristöpolitiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Merton, Robert K. 1982. *Social Research and the Practicing Professions*. Cambridge, MA: Abt Books.
- Moisio, Sami. 2001a. Maantieteellinen tieto ja valtiokohon rakentuminen: Autonomin ajan Suomen Kartastot poliittisena toimintana. *Politiikka* 43:4, 287–302.
- Moisio, Sami. 2001b. Synnystä häpeän kautta uudelleenpoliitisoitumisen – viisi näkökulmaa geopolitiikkaan. *Tieteessä tapahtuu* 19:4, 14–20.
- Neumann, Iver B. 1994. A Region-building Approach to Northern Europe. *Review of International Studies* 20:1, 53–74.
- Paasikivi, J.K. 1979. *Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939–1941* (4. Painos, alkup. 1958). Porvoo: WSOY.
- Painter, Joe. 1995. *Politics, Geography ja Political Geography: A Critical Perspective*. London: Arnold.
- Palonen Kari. 1988. *Tekstistä politiikkaan: johdatusta tulkintaitoon*. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, Kari. 1997. *Kootut retoriikat: esimerkkejä politiikan luennasta*. Jyväskylä: SoPhi.
- Parker, Geoffrey. 1998. *Geopolitics: Past, Present and Future*. London: Pinter.
- Romppanen, Antti ja Seppo Leppänen (toim.). 1993. *Avautuva Suomi: tulevaisuuden haasteet*. VATT-julkaisuja 11. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Rättilä, Tiina. 1997. Vieraantumisen 'positiiviseen' politiikkaan. Teoksessa P. Lappalainen (toim.), *Politiikan paikat*. Studia Politica Tamperensis 2. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Schmitt, Karl. 1976. *The Concept of the Political*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Sihvo, Hannes. 1989. Karjala Suomen historiassa. Teoksessa H. Sihvo ja R. Turunen (toim.), *Rajamailta*. Studia Carelica Humanistica 1. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Smith, Neil. 1993. Homeless/Global : Scaling Places. Teoksessa J. Bird (toim.), *Mapping the Futures – Local Cultures, Global Change*. London: Routledge.
- Soja, Edward. 1989. *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*. London: Verso.
- Susiluoto, Ilmari. 1999. *Pieni Karjalakirja*. Helsinki: Ajatust.
- Tuomi, Osmo. 1996. *Uusi geopolitiikka*. Ulkopoliittisen instituutin julkaisuja 4. Helsinki: Gaudeamus.
- Vasama, Siina. 2002. Poliittista hallintaa tieteellä. *Yliopisto* 50:5, 16–18
- Virrankoski, Pentti. 1998. Karjalan palautus ajan mittaan Suomen etu, *Helsingin sanomat*, mielipide, 30.8.1998.
- Waever Ole. 1997. The Baltic Sea: a Region After Post-Modernity? Teoksessa: P. Joenniemi (toim.), *Neonationalism or Regionality: The Restructuring of Political Space Around the Baltic Rim*. Stockholm: NordREFO.